

Pomogás Béla

Kabdebó Tamásról – három nézetben

Személyesen

Kabdebó Tamás egy esztendővel járt fölöttem a budapesti egyetem bölcsészkarán. Ismeretségünk mégsem ezekből az időkből, vagyis az ötvenes évek közepéről való, hanem jóval későbből, már a hetvenes évekből. Tudtam róla már korábban is, hiszen az egyetem kiváló hallgatói közé tartozott, és az ötvenes évek elején (még a Nagy Imre kormánya által bevezetett reformok előtt) politikai indítékok által vezérelt fegyelmi eljárást folytattak vele szemben, ennek híre természetesen bejárta az egyetemet. Csak a moszkvai XX. kongresszus után térhetett vissza tanulmányaihoz, így lett a forradalom idején fegyveres felkelő, majd nemzetőr, és így kellett a forradalom leverése után nyugatra menekülnie. Ezek az emlékeim azonban felettébb halványak voltak, és csak jóval ezután találkoztam nevével ismét a londoni *Irodalmi Újság* és a müncheni *Új Látóhatár* lapjain. Ezeket az emigrációs kiadványokat a Széchényi Könyvtár úgynevezett „zárt osztályán” ismerhettem meg, ahová, mint az Irodalomtudományi Intézet munkatársának, szabad bejárásom volt. Még később ismertem meg Tamást személyesen, ahogy emlékszem, a Párizsban közre adott *Magyar Műhely* című folyóirat valamelyik bécsi találkozásán – már a nyolcvanas évek elején. Azonosítottuk egymást, baráti kapcsolatba kerültünk, ha Budapestre látogatott, felkeresett, megajándékozott könyveivel. Meglehetősen szoros barátság alakult ki közöttünk, természetesen a közös politikai meggyőződés következtében és az ugyancsak közös irodalmi eszmények miatt, mindketten a *Nyugat* körül gyülekező modern magyar irodalomban találtuk meg érdeklődésünk tárgyát, és olyan kedves költők voltak, mint József Attila és Illyés Gyula.

Volt még valami, ami Tamással igen hamar összekötött – és ez Baja volt, a Duna-melléki kisváros, valamikor büszke megyeszékhely, akkoriban (főleg a jugoszláv határ közelsége következtében) fejlődés-képtelenségre ítélt település. Tamás bajai családból származott, ha Magyarországra érkezett, legalább egy napra felkereste gyermekkorának idillikus otthonát – nagyregényében: a *Danubius – Danubiában* erről a gyermekkorról igen bensőséges képeket talál az olvasó. Nos, Bajához nekem is volt némi közöm, anyám leánytestvére és annak családja telepedett le ott a háborús viszontagságok után, nagynénem franciát tanított a Béla király Gimnáziumban, nagybátyám a kertészeti főiskola tanára volt. Minden nyáron megfordultam náluk, nagyokat fürödtünk a Sugovicában, nézegettük a szép magyar és bunyevác lányokat, vasárnaponként látogattuk a ciszterciták templomát. Tulajdonképpen találkozhattam volna ott Tamással is, sajnálkozom azon, hogy akkor és ott ez az ismerkedés elmaradt.

Valójában akkor alakult ki közöttünk szorosabb baráti viszony, midőn az 1989-es történelmi átalakulások (a „rendszerelváltás”, jaj, de utálom ezt a kifejezést, ahogy akkoriban a frissen hivatalba került miniszterelnök, Antall József, gyermekkori jóismerősöm, hangoztatta: az ember az „alsóneműjét váltja, nem a rendszerét”), tehát maradjunk ennyiben: a történelmi átalakulások, azaz a kommunista rendszer bukása után Tamás gyakrabban és alkalmanként hosszabb időre Magyarországra (Budapestre és természetesen Bajára) látogatott. Ilyenkor rendszeresen és több alkalommal is találkoztunk, volt rá időnk, hogy megvitassuk a közélet és az irodalom eseményeit. Nem mindig voltunk elégedettek velük, Tamás például kíváncsún tartotta volna, én ebben egyetértettem vele, hogy az új Magyarországnak, a „magyar megújulásnak” figyelmesebben kellene érdeklődni a nyugati magyar emigráció sok évtizedes tapasztalatai iránt, és hatékonyabban kellene igénybe vennie az odakünn felhalmozott tapasztalatot és tudást. Ma is az a véleményem, hogy az ország jobban járt volna, ha az itthon felszínre került politikai és kulturális alulképzettek (majdnem ezt írtam: „nímándok”) zavaros eszméivel, folyamatos törtetésével és ádáz pozí-

cióharcaival szemben a nyugati demokráciák eszményein és magatartásformáin nevelődött politikai (kisgazda, szociáldemokrata, kereszténydemokrata, ötvenhatos) emigrációnak ad nagyobb hazai teret, vagy legalább igényli és meghallgatja jószándékú tanácsait.

Azután elkövetkezett egy szép május, mégpedig 2000-ben, midőn feleségemmel elutazhattunk Írországra és bejárhattuk ennek a csodálatos országnak a városait, tájait. Utazásunkat Tamás szervezte és az ő baráti nagylelkűsége segítette: ő várt bennünket a dublini repülőtéren, majd a neves egyetemi városban (amelynek könyvtárát igazgatta), vagyis Maynooth-ban vendégül látott minket könyvtárnak berendezett régebbi kis lakásában, nagyszerű halvacsorákkal traktált bennünket, a halakat természetesen, mint régi dunai horgász, ő maga fogta ki a Liffey folyóból, végül pedig az ő kis kocsján jártuk be Írország városait: Kilkennyt, Corkot, Limericket, Galwayt, Droghedát, azaz az ország nagy részét az Angliától elválasztó Szent György csatornától az Atlanti óceánig. Ennek az utazásnak az elbeszélése tulajdonképpen egy egész könyvet kitöltene, varázslatos kora-középkori templomokban, várkastélyokban és egyetemi könyvtárakban fordultunk meg és megesett, hogy egyik alkalmi házigazdánk (akinek vendégszobájába a nevezetes B+B, azaz Bed and Breakfast idegenforgalmi hálózat révén kerültünk egy éjszakára), meghallva, hogy magyarok vagyunk, nyomban az ötvenhatos forradalom iránt érzett lelkendezéssel fogadott bennünket. (Tudott Nagy Imréről és Mindszenty József hercegprímásról is.) Az írországi utazás felejthetetlen emlék maradt, és ennek része a bennünket Tamással összekötő barátság élménye is. Természetesen azóta is sokszor voltunk együtt, Budapesten, a tokaji írótáborban vagy legutóbb éppen Székesfehérváron, ahol a városi könyvtár olvasóinak mutathattam be kitűnő barátomat. Most, hogy nyolcvanadik születésnapját ünnepeljük, még sok hasonló találkozást, eszmecesterét kívánok mindkettőnknek – Isten éltesse Tamás!

Világjárás

Kabdebó Tamás szépírói munkásságának, ahogy magam látom, két nagyobb területe: érdeklődési köre van. A magyar társadalom, különösen a magyar értelmiség és ifjúság szerepe az 1956-os forradalom eseményeiben és a nyugati világban szétszóródott magyarok, különösen a forradalom napjaiban szerepet és küzdelmet vállaló fiatal értelmiség elhelyezkedése a nyugati társadalmakban. Először a külföldön szerzett, ahogy mondani szokás: „emigrációs” tapasztalatok irodalmi ábrázolását érinteném. Ilyen tapasztalatok bőségesen találhatóak azon az „irodalmi térképen”, amely Kabdebó Tamás változatos életútjának állomása-it örökíti meg. Azokra a tapasztalatokra gondolok, amelyeket az író Angliában és Itáliában szerzett – ezek még nem voltak igazán rendhagyóak, hiszen az európai kontinensnek ezeket a tájait korábban olyan magyar írók is bejárták és megörökítették, mint Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Márai Sándor, Cs. Szabó László, Szerb Antal és persze mások. (Irodalmunk jeles egyéniségei, miként ez közhely, általában Párizsban és a német városokban szereztek tapasztalatokat.) Kabdebó Tamás helyismerete és tapasztalata ennél jóval szélesebb körű, mindenekelőtt Latin-Amerikában és persze „második hazájában”: Írországra töltött éveire gondolok.

A nyugati világban helyét kereső magyar íróként igen figyelemreméltóak azok az írásai, amelyekben a trópusokon: a közép- és dél-amerikai országokban és kultúrákban szerzett tapasztalatait örökítette meg. Közvetlen előzményekként talán csak Remenyik Zsigmond és a vadászíróként, útirajzok írójaként ismert Molnár Gábor említhető meg. Az ötvenhatos emigrációnak a nyugati diaszpórában élő író-képviselői minden elfogultság nélkül számoltak be a távoli országokban, a messzi kontinenseken az idegen kultúrákban szerzett élményekről. Közülük Kabdebó Tamás Guyanát, Ferdinandy György Puerto Ricot járta be, s persze mindketten otthonosak voltak az Antillák kalandos szigetvilágában. A kaland, mint epikai tényező, ahogy ez Remenyik Zsigmond és Molnár Gábor esetében is történt a latin-amerikai világ ábrázolásának

is egyik fontos eleme, ugyanakkor ezek az írások pontos képet adnak arról is, hogy milyen tapasztalatokat szerezhetett egy magyar író, akit életének minden mozzanata az európai kultúrához köt, abban a világban, amely számára eredetileg idegen volt. Az idegenség később otthonossággá szelídült, Kabdebó Tamás nemcsak munkájának lehetőségét és értelmét találta meg az általa belakott távoli világban, hanem közeli ismeretségbe került azokkal a természeti és művelődéstörténeti tényezőkkel is, amelyeket az óceán túlsó oldalán ismert meg.

És persze a tapasztalatok nyomán szépirodalmi művek születtek, így a *Magyar Odisszeuszok*, az *Évelő* és *Az istenek* című kötetek, végül az 2009-ben (a *Pannon Tükör* kiadásában) megjelent 75 – *novellák, elbeszélések* című kötet többnyire kalandos eseményekről számot adó darabjai. Ezekben az elbeszélésekben valóban kinyílik az olvasó előtt a nagyvilág, olyan tájakat, városokat, kultúrákat és embereket ismer meg, amelyekkel, akikkel legfeljebb a kalandregényekben találkozhatott. Mégsem pusztán a kalandos események és a távoli országok és kultúrák bemutatása alakította ki ezeknek az írásoknak a „lelkét”, hanem az elbeszélőnek az a személyisége, amely mindig igen őszintén és megfontoltan, széles körű műveltség és történelmi tapasztalat birtokában reflektál a nagyvilágban szerzett élményekre. Mondhatnám: mindig magyarként és magyar íróként, aki sohasem adja fel azt az identitást, azt a lelki kultúrát, azt a tradíciót, amelyet családjától örökölt. Kabdebó Tamás a *Magyar Odisszeuszok* című kötet bevezetésében (ő *Útmutatónak* nevezi) így ad magyarázatot arról a kapcsolatrendszerrel, ami az elbeszélések „külső” történései, „külső földrajza” és „belső” történései, „belső földrajza” között létrejött: „A külső földrajz hősei, az esetenkénti ulisszeszek, valóságos figurák; az Azori Szigetektől Ausztráliáig, Kanadától Brazíliáig, különböző országokban, szigeteken, vagy éppenséggel ezek között hajózva élnek. A belső földrajz egyetlen protagonistája, aki saját lelkének tájait járja be csak félig odisszeusz, félig simplicissimus – de egészen magyar. Ez köti őt, a szerzőt, ki hol tanú, hol alany, hol mindkettő, a történetek főbb szereplőjéhez.”

Kabdebó Tamás itáliai, angliai és dél-amerikai elbeszéléseinek mindig érdekfeszítő a cselekménye, a környezetrajza vagy az emberábrázolása, a novellisztika mindazonáltal erősen személyes jellegű, mindig a szerző tapasztalatai és felismerései tükrében mutatja be azt az utat, amelyet nemzedékének egy része – a történelemben és az eszmék terepén – bejárt. Kabdebó Tamás guyanai kalandjainak elbeszélése során is képet ad a diaszpóra körülményei között élő nyugati magyar értelmiség helyzetéről és környezetéről. *Magyar Odisszeuszok* című elbeszélés-füzérének hősei például a nagyvilágban, leginkább Amerikában szétszóródott fiatal magyar tudósok és egyetemi oktatók. Minderről a következőket olvassuk: „Ott volt közöttük a sötét vitéz, a székelység bajnoka, a nagy viking szakértő, kinek donquijotés külseje kiváló szervezőképességről tanúskodó belsőt takart. Ott volt a dél-amerikai reference specialista, aki a Balaton partján született (...), ott volt az újvilági nemzeti bibliográfia munkatársa, aki Pesten volt kislány, ott volt a katalógizálás tudósa, a beszerzés jeles mestere, és ott volt az automatizálás programvezetője.”

Ezek a most említett „magyar Odisszeuszok” otthon vannak az egész nyugati féltekén, derűs természetességgel viselkednek a nemzetközi konferenciákon, a követségi fogadásokon és a távoli légi járatokon. Kabdebó Tamás mégis enyhe iróniával mutatja be őket, csakúgy, mint önmagát. Ebben Kosztolányi Dezső a mestere, miként az előbb idézett könyvének epizodikus szerkesztése is az *Esti Kornél* lírai szemléletét és epikus kompozícióját követi. Jól tudja, hogy „minden utazás annyit ér, mennyit azonközben önmagunkból beutazunk”. Mulatságos és kalandos beszámolóit nem pusztán a nagyvilágban bolyongó magyarok egzotikus élményeiről akarnak számot adni, inkább a személyiség alakulásáról: a lélek belső kalandjairól. Az elbeszélések mindig személyesek, ugyanakkor igen gazdag és tárgyyszerű képet adnak a nyugati magyar emigráció életéről, mozgalmairól, törekvéseiről. Ez a kép jóformán enciklopédikus, nem csak a jellegzetes élethelyzeteket, magatartásokat és embertípusokat mutatja be, hanem szinte dokumentarista hűséggel az emigráció nevezetesebb mozgalmait, tanácskozásait és képviselőit is. Arról már ejtettem szót, hogy milyen

találó iróniával jellemzi a nyugati magyar irodalom műhelyeit, nos, ugyancsak hitelesen (de őket inkább tisztelettel és szeretettel, mintsem iróniával) mutatja be az emigráns közösségek szellemi vezetőit, így Cs. Szabó Lászlót, akihez mindig a tanítványi, sőt fiúi hűség fűzte, vagy Király Bélát, az ötvenhatos forradalom legendás tábornokát. Ugyancsak baráti szeretettel, epikai hitelességgel és alkalmanként némi iróniával idézi az olvasó elé az emigráció kevésbé ismert alakjait, például *Legendák Miklósa* című elbeszélésében a viszonylag fiatalon, tragikus körülmények között meghalt, mindenki által zseniálisnak tekintett Krassó Miklóst, akinek Budapesten és Londonban valóságos legendája volt (az ötvenhatos idők előtt, midőn mindenki benne látta a filozófus Lukács György leginkább tehetséges tanítványát).

Kabdebó Tamás elbeszéléseit számtalan életrajzi, történelmi, művelődéstörténeti adalék teszi tanulságos olvasmánnyá, az itáliai novellák például akár személyes „bedekkerként” is olvashatók, és az angliai vagy dél-amerikai elbeszéléseknek vagy éppen a régi bajai és budapesti emlékeket megőrkítő írásoknak is számtalan dokumentum-jellegű és –értékű mozzanata van. Az elbeszélések személyesek és nosztalgikusak (főként a bajai és a budapesti környezetben játszódók), kalandosak (a dél-amerikai és az angliai élmények feldolgozásában), olykor „szerbantalosan” ironikusak. Kabdebó Tamás prózapoétikája természetesen ennél is gazdagabb. Novellisztikájában megtalálható az anekdotikus humor (például az *Ír-lak-zi* című, amely egy komikus véget ért írországi lakodalom lefolyását beszéli el), a szatíra (például a *Kompozit Károly élete és költészete*), a Déry Tibor nevezetes *G. A. úr X-ben* című „ellen-utópiájára” emlékeztető abszurd történet (*A tökéletes város*), a romantikus előadásmód (*Nagybritánia*), de megtalálható a történelmi anekdota (*Hasszán bég levele a szultánhoz*) vagy például a Mikes Kelemen leveleit idéző, egyszerűen személyes jellegű történet (*Holdország levelek*). Mindenképpen elmondhatjuk, hogy elbeszélései teljes képet adnak az író érdeklődéséről, szerteágazó tájékozódásáról és sokoldalú tapasztalatáról.

A Dunaregény

Kabdebó Tamás legnagyobb és legfontosabb epikai munkája a *Duna-regény* címen emlegetett, eredetileg három kötetre rúgó írói vállalkozás. Első része: az *Árapály* 1994-ben, második része: a *Pezsdülés* 1995-ben került az olvasó elé, a harmadik: *Forrás* című kötettel kiegészítve *Danubius Danubia* címmel együttesen jelent meg 1989-ben Budapesten. A regénynek alcíme is van: „folyamregény”. A regénycímet és az alcímet magának az írónak egy – a miskolci egyetemen 1997-ben tartott előadása a következőképpen értelmezi: „A trilógia átfogó címe *Danubius-Danubia*. Ez a cím jelzi, hogy a folyamregény a Dunáról, a Duna-tájáról szól. Jelzi továbbá, hogy a >Duna< androgün, hol férfi – hol nő, esetleg >férfi-nő< jellegű. Erre több utalás van ókori és reneszánsz íróknál. A Duna egyébként kelta eredetű szó, >sebes vizet< jelent.”

A *Duna-regény*, mint „folyamregény” és mint „regényfolyam” régi (klasszikus és modern) hagyományokat követ, ugyanakkor átértelmezi és megújítja ezeket a hagyományokat. Mégpedig az író világképe, elbeszélő tulajdonságai és tervei következtében. Kabdebó Tamás a kaland és a nosztalgia írója, és e két ihletforrás, amely egyszerűen regényeinek, elbeszéléseinek epikai struktúráját, narratív természetét is meghatározza, korántsem ellentétes egymással. Mindkettő az európai irodalom legrégebbi élményei között található, hiszen már Cervantes és Fielding, vagy hogy hazai tájon maradjak: Jókai epikájában is egyszerre volt jelen az a szemléletmód, amelynek tükrében az emberi élet változatos kalandok sorozatának látszik, és az a meggyőződés, hogy az elveszített ifjúság, az elhagyott szülőföld olyan tündérbirodalom, amelyet a mesélés hatalmával kell szüntelenül újjáteremteni. Kabdebó Tamás könyveit is egyszerre a kalandosság és a nosztalgikus érzés szövi át: az ötvenhatos forradalom veresége után a nyugati világban otthonra találó, vagy ellenkezőleg odasodródó magyar fiatalok regényes kalandjai Angliában, Itáliában,

Dél-Amerikában és velük szemben az itthon hagyott ifjúság feledhetetlen emlékei. A *Magyar Odüsszeuszok*, az *Évelő*, *Az istenek*, az *Amonnan...* és a dunai trilógia írója, miközben beszámol világgjáró kalandjairól, szüntelenül bajai és budapesti ifjúságának emlékeit idézi fel.

Emlékeket, amelyek többnyire fájdalmasak, minthogy elveszített barátokat, messzire sodródott szerelemeket, elhagyott tájakat keltenek életre, mégis megejtők, mivel magát az ifjúságot őrzik, amelynek emlékvilágát, legendáit és mítoszait a messzire: Angliába, Brit-Guyanába, Írországba került hajdani dunai horgász, pesti bölcsész és ötvenhatos felkelő mindig és mindenüvé magával viszi, s ahogy ruháit a székényben, ezeket írásaiban raktározza el. Ezekből az emlékekből, legendákból és mítoszokból valójában egy életforma és egy lélekállapot is rekonstruálható: azok az egykori lateiner „középosztályból” származó fiataloké, diákoké, egyetemi hallgatóké, akik egy történelmileg mára eltemetett korszakban: az 1956-os forradalom előtti Magyarországon, a kommunista diktatúra nyomása alatt próbáltak emberi életet teremteni, próbálták fenntartani a társadalmi együttélés, a történelmi hagyomány és a kulturális múlt hivatalosan megtagadott és üldözött értékeit, és ennek az emberhez méltó életnek, egyáltalán a szabadságnak a lehetőségét a szerelemben, a könyvtárban, az uszodában vagy éppen azokban a védelmező kis baráti közösségekben találták meg, amelyeket Bibó István „a szabadság kis köreinek” nevezett.

Az emlékezés és a nosztalgia mindig az érzelmek holdudvarával veszi körül az ábrázolt valóságot, ezért átalakítja, stilizálja, „megszépíti” azt; az epikailag megörökített valóságnak mindazonáltal sokatmondó emberi és történelmi realitása van. Kabdebó Tamás esetében két vonatkozásban is. Egyrészt az ifjúság bizonyára legnagyobb emberi élményének és történelmi tapasztalatának: az ötvenhatos magyar forradalom és szabadságharc eseményeinek felidezésében, másrészt a forradalom veresége után világgá bujdosott magyar fiatalok sorsának, szellemi tájékozódásának, lelki közérzetének ábrázolásában. Mindenekelőtt Kabdebó *Minden idők* című, eredetileg 1978-ban Londonban közreadott (majd a rendszerváltozást követve idehaza is megjelentetett) kisregényére gondolok, amely dokumentarista módon, egyszersmind személyes valóságossággal kelti életre egy nemzedék küzdelmes történelmi sorsát, kalandos hányattatásait. A regény hőse többé-kevésbé magának az írónak az alakját és élettörténetét mintázza, s az ötvenhatos napok felidezésében a magyar forradalom egyik leghitelesebb és leggazdagabb ábrázolását nyújtja.

A háromkötetes *Duna-regény* tulajdonképpen összefonja az emlékezésnek és az érzelmi tájékozódásnak, a lírai személyességnek és az ábrázoló tárgyilagosságnak azokat a szálait, amelyeket az írónak szinte minden munkájában megtalál az olvasó. Felidézi az ötvenhatos forradalom heroikus napjait, a megtorlások nyomasztó légkörét, az emigráció tapasztalatait és az érzelmi hely- és otthonkeresés lelki konfliktusait, ugyanakkor a személyesnél nagyobb teret ad a tárgyiasságnak, az önéletrajzi, vallomásos emlékezésnél a regényszerűségnek, minthogy hiteles és találó képet fest a magyarországi társadalom életének alakulásáról, mi több, a történelem világában is avatott kalauznak bizonyul. Mindezt elsősorban a regény főhősenek megválasztása által éri el. A korábbi regények főhőse ugyanis szinte minden esetben az író maga volt, a narráció természetét mindig az „énszerűség”, az önéletrajziség szabta meg. A regény hőse: dunai Szendrő József nem azonos Kabdebó Tamással, ez a történet legtöbb pontján kiderül, noha természetesen akadnak az elbeszélő biográfiájával azonosítható életrajzi motívumok is. A regényhős és az író azonosítását, némi iróniával, öniróniával, mindenesetre maga a történet hárítja el: a regény cselekménye során ugyanis több alkalommal is találkozunk magával Kabdebó Tamással. Így először az ötvenhatos budapesti bölcsészkar hallgatói között, majd egy Passauban rendezett, a Duna-menti ország történetével foglalkozó konferencia előadójaként, aki Angliából érkezett, hogy a Duna-konföderációs tervek történetét világítsa meg, később pedig egy londoni telefonáló személyében, aki Szendrő József neuburgi antikváriumában Jászi Oszkárnak a dunai monarchia jövőjét vizsgáló könyvét keresi.

A regény hőse: Szendrő József Mohács és Baja környékén, a Duna közelében töltötte gyermekkorát, a budapesti bölcsészkar hallgatója lett, élete felét az uszodában tölti (tudjuk, hogy a regény írója is jónevű úszóbajnok és vízilabda-játékos volt idehaza), 1956 őszén ő is lelkesen vesz részt a pesti diákok mozgalmaiban, majd a forradalomban – idáig mindez az író élettörténetével párhuzamosan halad. A forradalom napjaiban viszont tűzharcba kerül néhány ávéhás orvlövészrel, és noha nem sebesít meg senkit, mégis halálra keresik: elrejtőzik, felkutatják, halálra akarják ítélni, és csak úgy menekülhet meg, hogy szerelme, aki már közös gyermeküket várja, engedve egy nyomozótiszt szerelmi ostromának, ennek felesége lesz. Hősünket így a nyomozó vallomása következtében csak életfogytiglani börtönre ítélik, a fogságból kalandos módon megszökik, majd ugyancsak kalandos körülmények között Bécsbe menekül, később pedig a Duna melletti Neuburg városába kerül, ahol egy magyar antikvárius segédje, később örököse lesz. A budapesti titkosrendőrség azonban nem tett le arról, hogy bosszút álljon a szökevényen, ráadásul szerelmesének ávéhás férje is bosszút esküszik ellene, midőn rájön arra, hogy a két egymáshoz ragaszkodó fiatal titokban külföldön találkozik. A budapesti ügynökök merényletet követnek el Szendrő József ellen, ebből lassanként felgyógyul, később hajóval járja a Dunát, inkognitóban többször jár Budapesten, kényszerű módon elhagyott családját is felkeresi, míg végül hajóján: a Duna Csillagán, Pozsony alatt egy hirtelen, mégsem váratlan szívroham végez vele.

A háromkötetes regényfolyam narrációja a kalandokra épül, mondhatnám így is, hogy Kabdebó Tamás munkája politikai kalandregény, egyszersmind történelmi regény (és emellett persze sok másfajta regény: családregény, szerelmi regény, esszéregény...). Az első jelenet kivételével, amely szinte jelképes módon egy dunaszigeti lakodalom, majd egy szerelmi beteljesülés idillikus képsorát mutatja, az egész történet az 1956 előtti és utáni Magyarország sorsának végzetes eseményeit követi. Ennek során részben lidérces hitelességgel írja le a közelmúlt véres epizódjait, például az október 25-i Kossuth Lajos téri tömegvérengzést, részben ugyancsak kísérteties valóságszerűséggel mutat be nyilvánvalóan elképzelt jeleneteket: például Kádár János látogatását a belügyes főtiszték alkoholtámorba fúló családi összejövételén. A cselekmény fővonala ilyen módon valóban a politikai kalandregény epikus vonalvezetéséhez igazodik: fegyveres harcok, menekülés, bujkálás, letartóztatás, bírósági tárgyalás, fogolyszökés, merényletek – nos, ilyen események követik egymást. Az elbeszélés technikája is hagyományos: a szerzői elbeszélés gyorsan pergő ritmusában mindig fordulatos, izgalmas, olvasmányos a cselekmény, a hősök ábrázolását némi romantika színezi.

A *Danubius-Danubia* lapjain tulajdonképpen még a posztmodern elbeszélő irodalmat megelőző korszak poétikája érvényesül, ugyanakkor jelen van már a hagyományosabb regényvilág és persze a kalandregény-műfaj meghaladásának szándéka. A kalandregény önmagában korábban is összefért, és a jelenben is összefér az íróknak azzal a törekvésével, miszerint a változatos cselekmény mellett, mintegy ennek mögöttes terében fel kíván rajzolni egy másik epikai vonalat is, amely gazdagabb, újszerűbb értelmezéseket tesz lehetővé. Talán elég, ha két kalandregényszerű, mégis filozofikus műre utalok: a korábbi időkből Szerb Antal *Útas és holdvilág*, a jelenből Umberto Eco *A rózsza neve* című művér. Igazából Kabdebó Tamás is felrajzolt a politikai kalandregény cselekménye mellé (mögé) egy ilyen második vonalat, tudniillik a Dunával kapcsolatos történelmi, művelődéstörténeti jelképség vonalát.

A Duna mindig jelképes, sőt mitikus értelmű folyónak számított az irodalmi hagyományban: a magyar nemzeti vagy éppen a közép-európai történelem tanújának, példázatos értelmű folyónak, amely hol elválasztja, hol összeköti a népeket. Eötvös József 1836-os *Búcsúja* a véres eseményekkel terhes magyar történelemre utal: „Buda-, Mohács-, Nándornál elfutó, / Tán honom-könyve vagy te, nagy folyó?”; Ady Endre *A Duna vallomása*ban a régió hagyományos történelmi nyomorúságáról beszél: „A Duna-táj bús villámhárító, / Fél-emberek, fél-nemzetecskék / Számára készült szégyen-kaloda”; József Attila pedig *A Dunánál* soraiban éppenséggel a kölcsönös megbékélés vágyát szólaltatja meg. „A Dunának, mely múlt,

jelen s jövődő, / egymást ölelik lágy hullámai. / A harcot, amelyet őseink vívtak, / békévé oldja az emlékezés...” A Duna lehet vak és gyilkos történelmi erők szimbóluma, mint a nagy dunai árvizek pusztítását a felvidéki magyarság történelmi tragédiáival mitikusan párhuzamba állító pozsonyi Dobos László *Egy szál ingben* című regényében és az ugyancsak pozsonyi Cselényi László *Jelen és történelem* című avantgárd eposzában, és lehet a Dunatáj közös történelmi elhivatottságának a beszédes jelképe, amely egyformán támaszkodni képes a Habsburgok „dunai monarchia” - hagyományára és Kossuth „dunakonföderációs” tervzetére.

Ez utóbbi jelkép és gondolat ölt alakot Kabdebó Tamás regényében, amelyben nemcsak az angol és német forrásokból való szép metszetek és nemcsak a már említett passaubeli epizód előadásai utalnak a könyv „dunai” mondanivalójára, hanem a regénytörténet teljes szimbolikája: a Szendrő- és Dugonics-család múltja, a Duna-menti helyszínek, főként pedig az, hogy a regényhős élete minden tekintetben összefonódott a dunai tájjal városokkal: Bajával, Moháccsal, Budapesttel, Béccsel, Neuburggal, Turnu-Severinnel. A *Danubius-Danubia* nemcsak Dunai Szendrő József és nem is csupán az 1956-os magyar fiatal nemzedék regénye, nemcsak a magyar 19. és 20. század regényes krónikája, hanem a dunai régióé, amelynek az epikai anyagba ágyazva megörökíti történelmét, művelődéstörténetét, népi hagyományait, és pedig nemcsak a magyarokét, hanem szerbekét, románokét, osztrákokét, bajorokét. Annak a „*homo Danubicus*”-nak a történetét és lelkiségét örökíti meg, aki – mint Szendrő József – már elfogulatlanul képes látni a történelmi konfliktusokat, és átfogó szemlélettel tud közeledni a régió népi és kulturális mozaikjához. Az itt megjelölt, leginkább talán a József Attila-versre emlékeztető mentalitás ezért a közép-európai régióban egy új történelmi korszak, egy új civilizáció kezdeményezője lehet. Kabdebó Tamás regénye ugyanakkor a Duna-menti történelem központjába a magyar 1956-ot állítja, és így a forradalom eseményeinek és következményeinek kalandos ábrázolását az esszéregény és a mítoszregény poétikai elemeivel és narrációs lehetőségeivel teszi gazdagabbá.

Mindenképpen az elmúlt néhány évtized egyik leginkább fontos és értékes epikai vállalkozása: engedtessek meg, hogy éppen a regény bemutatásának végzetével hívjam fel az illetékesek figyelmét arra, hogy a most nyolcvanadik születésnapját ünneplő Kabdebó Tamás már régen megérdemelte azt, hogy irodalmi, tudományos és irodalom-diplomáciai érdemeit a Kossuth-díj ismerje el. Remélem, ennek az elismerésnek nem kell sokáig váratnia magára!